

Antonu Ocvirku

Ko se poslavljamo od našega dragega profesorja, znanca in prijatelja, akademika Antona Ocvirka, nam stopajo še enkrat pred oči tiste poteze njegove osebnosti, ki smo jih poznali že dolgo, vendar jih morda šele zdaj vidimo zares razločno, tako pač, kot nam jih kaže pogled na odhajajočega. Nekateri teh potez so bile vidne že na zunaj, druge so ležale v globljih plasteh njegove osebnosti in končno so še takšne, ki se jih

je dalo komaj nejasno slutiti. V javnosti so bile najbolj na očeh tiste pokojnikove odlike, ki so se neposredno zvezale z njegovim vodstvenim, organizatoričnim ali uredniškim delom v Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki mu je bil do smrti upravnik, na oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo filozofske fakultete, ki ga je vodil več kot dve desetletji; ali pa jih je kazal kot urednik Slavistične revije, kot glavni urednik velike zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, zbirke Sto romanov in ne nazadnje Literarnega leksikona, ki mu je bil zadnja leta najljubša zamisel. V teh delih je ves čas uveljavljal sposobnosti vztrajnega, kritičnega, previdnega in obenem odločnega zbiranja in vodenja sodelavcev, doslednost in trdnost v postavljanju osnovnih zamisli, neutrudno natančnost, požrtvovalnost in popolno zavzetost za njihovo uresničenje — odlike, ki jih je poskušal prenesti tudi na svoje sodelavce in učence, predvsem pa jih je terjal od samega sebe. Samo s takšnimi sposobnostmi je lahko opravljal velika uredniška dela, ki so bila taka, da jim je moral žrtvovati večji del svojega časa, življenjskih energij in zdravja.

Vendar pa takšne predanosti uredniškemu in organizatoričnemu delu ni mogoče razložiti samo s tem, ampak šele iz teženj, ki so ležale globlje v Ocvirkovi osebnosti, morda že kar v njenem žarišču. Izražal jih je v svojem znanstveno-raziskovalnem delu, v svojih literarnozgodovinskih in teoretičnih spisih. Osrednja teh teženj je bila izjemna volja do znanosti kot posebne, najvišje oblike resnice, pa ne kot nečesa, kar naj bi bilo samo sebi namen, ampak kot najboljše poti v svet besedne umetnosti, v njeno spoznavanje in

vrednotenje. Za takšno znanstveno resnico je imel samo tisto, kar je bilo konkretno, oprto na trdo delo, vendar hkrati problemsko premišljeno, ne zgolj faktografsko. Kot neznanstvene je zavračal presplošne abstrakcije, nedokazljive spekulacije in površna dogmatična prepričanja. Iz takšne zavzetosti za znanstveno resnico je raslo njegovo celotno, v izbiri problemov, v metodi in ciljih vsestransko dognano literarnozgodovinsko in teoretično delo — od predvojnih razprav o Levstiku in teoriji primerjalne književnosti do povojnih spisov o Kersniku, Prijatelju, Cankarju in Kosovelu, o stilu in verzu, katerih večino mu je še pred smrtjo uspelo združiti v skupno izdajo, a natisa vsega ni več dočakal.

Vendar tudi silna volja do znanstvene resnice ni bila najgloblja, najintimnejša plast Ocvirkove osebnosti. Pod njo se odkriva še globlja, prvotnejša podlaga, ki je s svojimi spodbudami napajala ne le njegovo organizacijsko-uredniško delo, ampak je iz nje črpala moč tudi njegova vera v literarno znanost. Ta izvor je bilo njegovo posebno, izjemno, nadvse predano razmerje do literature. To razmerje ni bilo nikoli čisto razumsko ali profesionalno, ampak zmeraj zares intimno, nujno in človeško. Naj se je besedni umetnosti še tako zelo posvečal kot literarni zgodovinar in teoretik, ni nanjo nikoli gledal samo kot čist znanstvenik, ampak zmeraj tudi iz neposrednega človeškega doživetja, kot na kos življenja, v katerem je tudi sam udeležen s svojimi najglobljimi vprašanji, bolečinami, vznemirjenji in naporu. Zato ga niso zanimala preveč preprosta, pregledka ali navzven obrnjena dela, ampak predvsem tista, ki so posegla čim globlje v skrivne predele človekove zavesti, kjer se spopadajo odločilna nasprotja našega psihičnega, fizičnega in socialnega obstoja. Prav zato so ga zanimala ne samo literarna besedila kot taka, ampak z njimi vred tudi avtorji s svojo psiho, osebnostjo, usodo in življenjem. Literatura mu je bila doživetje življenjske resnice, ki ga je intimno prizadevala. Obenem so ga v nji na poseben način privlačevali tudi estetski dosežki njene forme, stila in verza, pripovedne ali pesniške tehnike, kar je na prvi pogled presenetljivo, vendar je bilo z najglobljimi težnjami njegove osebnosti morda v tejle zvezi — svet literarno-estetskega mojstrstva, novih in sijajnih formalnih rešitev mu je bil znamenje umetnikovega zmagovitega dviga nad psihično in fizično stvarnost, nad njena protislovja in muke, v svet čiste človeške ustvarjalnosti. Prav zato je poudarjal, da forma v umetnini sama zase ni bistvena, ampak je treba estetsko plat literature razumeti zmeraj v zvezi z njeno snovjo, doživetjem, idejo in človeškimi vprašanji. S te plati se je bližal literaturi že v prvih spisih o Kosovelu in Levstiku, po vojni smo ta navdih Ocvirkovega pristopa k besedni umetnosti začutili v njegovih univerzitetnih predavanjih o evropskih mojstrih Ibsenu in Baudelairu, Strindbergu ali Proustu. Toda najbolj živo se je ta pristop kazal v njegovih spisih o Kosovelu, kjer je prišlo pogosto do pravega spoja njegove lastne človeške intimnosti s pesnikovo; s podobno močjo pa še v razpravah k romanom Goetheja, Flauberta, Dostojevskega, Prousta in Gida, ki jih ni mogoče razumeti brez te globlje podlage. Ta se je izražala zmeraj bolj tudi v obliki in slogu njegovih spisov, ki sta v zadnjih letih postajala znanstveno manj stroga, zato pa na široko pripovedna, čustvena in subjektivna.

Ko se v spominu še enkrat vračamo k Antonu Ocvirku, končno ne moremo mimo misli, da se za njegovo predanostjo besedni umetnosti skriva še tisto najgloblje v njegovi osebnosti, za kar nimamo pravega imena, vendar

je nedvomno obstajalo, saj je o tem v osebnih pogovorih vsaj obrisno govoril. To najgloblje so bile najbolj prvotne človeške, psihične in fizične izkušnje njegovega življenja, vzgibi, muke, padci in spet presenetljivi vzponi. Te izkušnje so dobile v njegovem življenju ne tako malokrat značaj velikega trpljenja — od najbolj kolektivnega do čisto osebnega. V času narodnoosvobodilnega boja je bil deležen skupnega nacionalnega in socialnega, psihičnega in fizičnega trpljenja, ki ga je častno prestal kot aktiven privrženec tega boja. V zreli življenjski dobi ga je začelo spremljati težko psihično in fizično trpljenje z boleznijo, ki ga je mučila zadnjih dvajset let in več. Tudi te osebne muke je častno prestal v silnem, vztrajnem in skoraj neizčrpnem delu za literarno vedo, literaturo in kulturo vse do smrti. Tako je ohranil svojemu življenju smisel do zadnjega. S spominom na vse, kar je napravil, in s priznanjem za ta smisel ga spremljamo k zadnjemu počitku.

J. Kos

(Govorjeno v spomin dr. Antonu Ocvirku na ljubljanskih Žalah-Navju 9. I. 1980)

Iskanje izgubljenega gledališča

Poznojesenska improvizacija o gledališču, posebno slovenskem

Vasja
Predan

Prenekatera znamenja umetnostnega snovanja zadnjih let pričajo, da se bodisi literarne bodisi likovne, muzikalne ali gledališke, filmske in vse druge artistske vokacije in produkcije ukvarjajo domala izključno z vprašanji o človeku in svetu, nič ali komaj zaznavno pa z odgovori na ta vprašanja. Tudi mimo pretirane modrosti je mogoče doumeti, da je spoznanje o relevantnosti vprašanj in nemožnosti odgovorov takorekoč vselej aktualno in neizogibno,

a zdi se, da se umetnost — in v nji še posebej gledališka, tudi naša, slovenska, sodobna — nikdar ni tako intenzivno posvečala zgolj vsakršnemu spraševanju. Seveda bi lahko brez nadrobnega dokazovanja ali konkretnega argumentiranja to slo po spraševanju pripeljali v zvezo s tistim usodnim vsesplošnim relativizmom, ki je zadnja desetletja zajel domala ves svet in v njem še posebej takoimenovano razsrediščenje umetniškega poslanstva, tedaj duhovne dejavnosti, ki je v časih industrijskih prekuljic znenada začela slediti logiki tekočih trakov in privzemati naravo in skušnjo, metode in funkcije produkcije in produkcijskega procesa. Ali to pomeni, da se je umetnikovo snovanje do skrajnih robov racionaliziralo in demistificiralo? Ali smo torej priče procesom, ko ustvarjalni akt ni več čudež in razodetje, iracionalni odmev ali irealna imaginacija, marveč trda, razumsko nadzorovana logika, zajemajoča zdaj iz golih registracij sveta ali zazrta zgolj v horizonte mogočega, preverljivega, angažiranega? Odgovoriti pritrdilno na ta in podobna vprašanja bi vsekakor pomenilo bistveno siromašiti in poenostavljati, če ne celo bana-